

Ahi Evran Vakfı ve Vakfiyelerinin Sosyo-Kültürel Açıdan Değerlendirilmesi*

Rıfat İlhan Çelik**

Öz

Ahi kültürü ve geleneği hakkında somut bilgi veren en önemli kaynaklardan birisi de Ahi Evran vakfiyeleridir. Bu vakfiyeler dönemin sosyal, kültürel, dinî, ekonomik ve siyasî yapısı hakkında bilgiler ihtiva etmektedirler. Türkiye Selçukluları zamanında en çok İzzeddin Keykâvus ve Alâeddin Keykubat tarafından geniş olanaklara sahip vakıflar kurulmuştur. Bu vakıf kurmanın temelinde iyilikseverlik, yardımseverlik, cömertlik, dünyada hayır ederek ahiret için sevap kazanma düşüncesi vardır.

Ahi Evran ve Ahilik çalışmaları açısından büyük bir öneme sahip olan Kırşehir Ahi Evran vakfiyesi Hicri 676 / Miladi 1277 tarihinde Arapça olarak tanzim edilmiştir. Günümüze bu vakfiyenin suretleri ulaşmıştır. Bu çalışmada beş ayrı vakfiyenin suretlerinin mukayesesi yapılmak suretiyle bilgiler değerlendirilmiştir. Buna göre yirmi yedi ayrı yerleşim yeri ve mevki adları tespiti yapılmıştır.

Vakfiyelere göre Ahi Evran güzel ahlak sahibi, zamanın kutbu, dünyanın en olgun şahsiyeti, Pîr-i Pîrân (Pirlerin Piri) Şeyh Nasurüddin Ahi Evran'dır. O dünyanın fani olduğunu anladıktan sonra malını mülkünü vakfedip, kendi tasarrufundan çıkarmış, sürekliliğini sağlamış ve bu durumu hukuken tescil ettirmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ahi Evran Vakfiyesi, Türkiye Selçuklu Vakıfları, Kırşehir, Sosyal-Kültürel Hayat.

An Evaluation of Akhi Evran Waqf and Waqfiyyas from Socio-Cultural Perspective

Abstract

One of the most important sources of concrete information about Akhi culture and tradition is The Akhi Evran Waqfiyyas. These Waqfiyyas contain social, cultural, religious, economic and political information of their time period. During Turkish Seljukid period, many waqfiyyas with extensive facilities were established by İzzeddin Keykavus and Alaeddin Keykubat. Motivations behind establishing such foundations included benevolence, humanitarianism, generosity and the idea of performing good deeds for the hereafter.

Kırşehir Akhi Evran Waqfiyya that has a great importance in terms of Akhi Evran and Akhism studies was written up in Arabic in Hijri 676 / AD 1277. Copies of this waqfiyya have been preserved to our present day. In this study, the information obtained from the copies of five different waqfiyya was evaluated by making comparisons. Based on these copies, 27 separate settlements and their names were identified.

In these waqfiyyas, Sheikh Nasuruddin Akhi Evran was described as a person with excellent morality, the most virtuous in the world and Pîr-i Pîrân (master of masters). Having realized that the world was mortal, Akhi Evran donated all his wealth and possessions to these waqfs, thus ensuring their sustainability through legal registration.

Keywords: Akhi Evran Waqfiyyas, Turkish Seljuk Waqfiyyas, Kırşehir, Social-Cultural Life, History of Kırşehir.

* * Dr. Öğretim Üyesi, Ahi Evran Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü; Kırşehir/Türkiye rcelik@ahievran.edu.tr

Giriş

Ahi kültürü ve geleneği hakkında somut bilgi veren en önemli kaynaklardan birisi Ahi Evran vakfı ve vakfiyeleridir. Bu vakfiyeler hakkında şimdiye kadar çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Mesela Muallim Cevdet Ahi Evran Vakfiyesi'nin Arapça nüshasının tercümesini yayınlamıştır (Muallim Cevdet, 2008: 311- 315). Cevat Hakkı Tarım, iki ayrı çalışmasında Ahi Evran Vakfiyesi'nin Arapça suretini ve bunun Türkçe tercümesini (Tarım, 1938: 174; Tarım, 1948: 174), Faruk Şahin de Vakıflar Genel Müdürlüğündeki Ahi Evran Vakfiyesi'nin tercümesini neşretmiştir (Şahin, 2011:100 - 114). İlhan Şahin, Ahi Evran Vakfiyesi'ni Osmanlı Arşivinde yer alan farklı arşiv belgelerinden hareketle değerlendirmeye çalışmıştır (Şahin, 1985:325-341). Son olarak Hasan Karaköse ise Kırşehir müzesindeki Ahi Evran Vakfı vakfiye suretlerinin Türkçe tercümesini yapmıştır. (Karaköse, 2008: 155-164; 175-181; Karaköse, 2011: 637-655)

Bu bilgilerden anlaşıldığı üzere bu araştırmacılar Ahi Evran vakfı vakfiyelerinin tüm nüshalarını karşılaştırmalı olarak incelememişlerdir. Oysa söz konusu vakfiye nüshaları arasında herhangi bir farklılık olup olmadığı, varsa bunun ne ifade ettiği gibi hususları bilmek konu hakkında sağlıklı değerlendirmeler yapabilmek için bir gerekliliktir. Bu nedenle biz bu çalışmamızda söz konusu vakfiyelerin beş farklı nüshasını değişik açılardan karşılaştırmaya ve içerdiği sosyo-kültürel unsurları ana hatlarıyla değerlendirmeye çalışacağız.

I- Tarihi Kaynak Olarak Ahi Vakfiyeleri

'Vakıf' kelimesi, Arapça'da sözlükte durmak, durdurmak, alıkoymak, ayakta bekleme, hapsedme anlamlarına gelmektedir. Terimsel olarak da VIII. yüzyıl ortalarından 19. yüzyıl ortalarına kadar olan zaman dilimi içerisinde İslâm ülkelerinin sosyal, ekonomik ve kültürel hayatlarında önemli rol oynayan dinî-sosyal bir müessesenin adıdır. (Yediyıldız, 1986: 153). 'Vakfiye' ise; vakfedenin, vakfa dair ifadelerini ve kadının kaydını (tescilini, onayı) içermek üzere, düzenlenen delil (hüccet) hakkında kullanılan bir tabirdir. Vakfiyeler, eskiden, noter defteri mahiyetinde olan şer'î mahkeme siciline

kaydedilmek suretiyle kesinlik kazanırdı. Bu belgede vakfın nasıl idare edileceği, hangi masrafların yapılacağı, vakıfta kaç adamın ne şekilde çalışacağı, vakıftan kimlerin yararlanacağı uzun uzadıya ayrıntılı biçimde yazılırdı. Bundan dolayı da vakfiyeleri vakıf müessesesinin en önemli kaynaklarından birisi olarak addetmek gerekir. (Cebecioğlu, 2009: 381; Şemseddin Sâmî, 1989: 1496; Köprülü, 2005: 265; Öztürk, 1983: 27-28)

Vakıf müessesesi bütün Ortaçağ İslâm dünyasında olduğu gibi Anadolu Türkleri sahasında da gelişim göstermiş ve birçok sosyal hizmet bu vakıflar sayesinde yürütülmüştür. Türkiye Selçukluları zamanında hükümdarlar, hanedana mensup beyler ve hanımlar,¹ devlet erkânı ve zengin tacirler birçok vakıf tesis etmiş (Köprülü, 1943: 410), İzzeddin Keykâvus ve Alâeddin Keykubât zamanında geniş olanaklara sahip vakıflar kurulmuştur. Ancak Türkiye Selçuklu Devleti'nin Moğol tahakkümüne girdiği dönemde ise bu vakıflarının gerilediği, bakımsız kaldığı hatta sayılarının azaldığı görülmektedir. Yine bu dönemde vakıf kurma işi daha çok siyasi çıkarlara yönelmeye başlamıştır. Bütün bunlara rağmen Anadolu'da Moğol hâkimiyeti zayıflayıp beylikler kurulmaya başladığında Anadolu'nun hemen her bölgesinde hızlı bir vakıf artışı görülmüştür (Demir, 2002: 276).

Türkiye Selçukluları ve Beylikler dönemi için vakıflar ve vakfiyeler ne kadar önemli bir tarihi kaynak ise Ahilik müessesesi açısından da o kadar önemlidir. Bu vakıflar arasında konumuz açısından Ahi Evran ve onun adına yazılmış olan Ahi Evran Vakfiyesi birinci derecede önemlidir. Ahi Evran Vakfiyesi'nin aslı hâlen mevcut olmamakla birlikte Arapça olarak tanzim edilen, muhtelif tarihlerde kopya edilmiş olan ve asıl vakfiyenin aynısı olduğuna dair kadılar tarafından tasdik edilen vakfiyenin suretleri bulunmaktadır. Bu vakfiyelerin suretleri tespit

1 Anadolu'da zaviye kurucuları arasında kadınlara da rastlamak mümkündür. Hatta bunlar arasında ahi lakaplı kadınlar da vardır. Bacı Ana, Sağrı Hatun, Savma Hatun, Ahi Ana gibi. Ahi Ana zaviyesi, Menteşe Evkaf Defterleri'ndeki kayıtlara göre Ahi İslam zevcesi Ahi Fatma ihya edip onartmıştır. Ancak zamanla bu zaviyenin malları kaybolmuş vakıfları yeniden tahrir olurken zaviyeye sadece 1800 akçe, 1 kazan, 1 sini, 4 tepsi, 6 halı, 4 döşek, 6 yastık, 3 yorgan kaldığı görülmüştür (Barkan 1942: 289; Cunbur 1986: 316).

edilebildiği kadarı ile bir adet Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi'nde (Şahin, 1985: 329-330), iki adet Kırşehir Turizm Derneğinde,² (bugün bu belgeler Kırşehir Müzesine taşınmıştır) ve bir adet de Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde (VGMA, 608-2, 16/8) bulunmaktadır. İlhan Şahin'e göre Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi ile Kırşehir Müzesi'nde bulunan ve 676 (1277) yılına tarihlenen vakfiye suretleri Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'ndeki 706 (1306 -1307) tarihli vakfiyenin kopyasından ibarettir.

II- Ahi Evran-ı Veli Vakfiyelerinin Mukayesesi

Elimizde mevcut Ahi Evran vakfına ait vakfiyeler asıl vakfiyenin birer sureti olarak, Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi ve Kırşehir Müzesi'nde ise iki adet olarak bulunmaktadır. Dönemin bir özelliği olarak Arapça ile yazılmış bu vakfiye suretlerinin birbirinin kopyası durumunda olduğu göze çarpmaktadır.

Ahi Evran vakıfları, "vâkıfın kendi mülkü olan bir malı vakfetmesi suretiyle ortaya çıkan bir vakıf olması" bakımından "vakf-ı sahih" türüne dâhildir. Kurucularına ve kuruluş amaçlarına göre tasnif edildiğinde ise evlatlık vakıf statüsünde olmaktadır. Bu durum Ahi Evran Vakfiyesi'nde şöyle açıklanmıştır: "Bu zaviyenin şeyhi ve mütevellisi ve nâzırı nesili kesilinceye kadar şeyhin sülâlesinden gelen erkek evlâda aiddir. Sonra münkarız olunca ya kadar sülâlesinden gelen kız evlada aittir" (BOA [AE_OO_00001_00002_001]). Ahi Evran'ın oturmuş olduğu zaviyesi ve onun etrafında şekillenen külliyesi (zaviye, mescit, merkad) vakfedilen temlik arazilerden elde edilen gelirin bir kısmı ile devamlılığını sağlamaktadır. Bu gelir zaviyenin masraflarına ayrılır, geri kalanı ise Ahi Evran'ın soyundan gelen aile üyeleri ve mütevellî tarafından tasarruf edilirdi. Şeyh öldükten sonra bu vakfın tasarruf hakkı mütevellî heyetinin büyük çoğunluğunu oluşturan kendi ailesine intikal ederdi (Demir, 2002: 276). Aile içerisinde en yaşlı ve ehliyetli olan erkek çocuk şeyhlik makamına oturup vakfı yönetirdi. Bu durum Ahi Evran Vakfiyesi'nde şöyle ifade edilmiştir:

"Mescidde Şeyh olan kimse sâlih, muttekî, ehl-i vera ve uzlet, kanaat sahibi olmaktadır. Ve ahlâk-ı hüsn sahibi olmaktadır ve meşâyih ve saliha elbiseli olmaktadır. Ve zaviyede mukim olmaktadır. Ve bu şeyh ve vakfın gallesinde bir dirhem verilür. Şeyh olursa ve fena yollara giderse, meşîhat merâtıbın riâyetiyle ıslâh evlâda virilür" (BOA, [AE_OO_00001_00002_001]).

Ahi Evran vakfiyelerine göre Ahi Evran, Kırşehir kazasına bağlı Kızılca Köyü diye adlandırılan bölgede mal ve mülkünün dörtte birini herkesçe bilinen bir tarzda vakfettirerek tescil ettirdi.³ Özel şahısların malı olmasını engelledi ve hayır yaparak ebedileştirdi. Bunu Kırşehir ili sınırları içerisinde bulunan diğer mezra, köy ve kazalar takip etti. Aşağıda bu mezra, köy ve kazaların ne kadarının Ahi Evran vakfına ait olduğu mukayeseli olarak belirlenmiştir.

III- Vakfiyelerdeki Şahıs Adları

Ahi Evran Vakfiyelerinde şahıs adları başlığı altında vakfiyelerde adları geçen şahitlerin isimleri yer almaktadır. Farklı nüshaları bulunan vakfiyede yer alan şahitlerin aynı ya da farklı şahıslar olup olmadıkları aşağıdaki tabloda incelenmiştir. Buna göre; tablo incelendiği takdirde farklı nüshalar arasında yer alan şahit isimlerinde herhangi bir farklılık bulunmamaktadır. Bu durum bize vakfiyelerin birbirlerinin kopyaları oldukları izlenimini vermektedir. Tabloda sadece Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (Osmanlı Türkçesi) başlığı ile verilen sütunda şahıs isimleri verilirken muhtemelen müstensihin bir tercihi olarak diğer sütunlarda geçen "Süleyman b. Mehmed" yerine "Süleyman ibn Mehmed" şeklinde yazılmış ve bu durum diğer şahit isimlerinde de devam etmiştir. Sonuçta vakfiye nüshaları şahit isimleri açısından karşılaştırıldığında nüshalar arasında herhangi bir farklılık görülmemektedir. Bununla birlikte şahıs isimleri arasında Ahi lakaplı şahıs isimlerinin bulunmaması dikkat çekici bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca şahit isimleri arasında ahi lakaplı kişilerin bulunmaması da dikkat çekmektedir.

² İçerisinde adı geçen Vakfiyelerinde de bulunduğu Ahilik Belgeleri yayınlanmıştır (Köksal vd. 2008: 155-181).

³ Ahi Evran vakfiyeleri incelendiği takdirde sadece Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün arşivinde bulunan Vakfiye'de Kızılca Köyü'nün mal, mülk ve arazilerinin 1/4'nün Ahi Evran vakfına ait olduğu görülecektir.

Tablo 1: Ahi Evran Vakfiyelerinde Geçen Yer Adlarının Karşılaştırılması

Ahi Evran Vakfiyelerinde Geçen Yer Adları	Kırşehir Müzesi Vakfiyesi I	Kırşehir Müzesi Vakfiyesi II	Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (Osmanlı Türkçesi)	Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (Arapça)	Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (Arapça)
Kızılca Köyü	¼	¼	-	-	½
Pazarağıl köyü ⁴	¼	¼	¼	¼	¼
Caruk Köyü ⁵	½	½	½	½	½
Ludran Köyü ⁶	½	½	½	½	½
Kulpak Köyü ⁷	½	½	½	½	½
Karahalil Köyü ⁸	½	½	½	½	½
Umur Köyü	½	½	½	½	½
İnceğiz	½	½	½	½	½
Gökçeli Köyü ⁹	½	½	½	½	-
Yazımesir ¹⁰	½	½	½	½	½
Kızılkaya Köyü	½	½	½	½	½
Akçaağıl Mezraası	½	½	½	½	½
Mikailhisar Köyü ¹¹	½	½	½	½	½
Beğdüz Köyü ¹²	¼	¼	¼	¼	¼
Karşan Köyü ¹³	¼	¼	¼	¼	¼
Arslandoğmuş ¹⁴	½	½	½	½	½
Kozağaç ¹⁵	¼	¼	¼	¼	¼
Mucur Köyü	¼	¼	¼	¼	¼
Gümüşkumbet Köyü	½	½	½	½	½
Seyfesaray Köyü	½	½	½	½	½
Yazıkınık Köyü	½	½	½	½	½
Ahi Bozlar	½	½	½	½	½
İdris Mezraası ¹⁶	½	½	½	-	-
İlmelik Köyü	½	½	½	½	-
Gökçeöyük (Gökçe Döğre) Köyü	½	½	½	½	½
Güllüce Köyü	½	½	-	-	-
Gök Keven	½	½	-	-	-

4 Bu yerleşim yerinin adı, Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi'nde bulunan Arapça ve Osmanlı Türkçesi ile kaydedilen vakfiye nüshalarında "Baran Ağıl" olarak geçmektedir.

5 Caca Oğlu Nureddin'in Vakfiyesi'nde Çarıklı şeklinde kaydedilmiştir. Bkz: Kırşehir Emiri Caca Oğlu Nureddin'in 1272 Tarihli Arapça-Moğolca Vakfiyesi, Ankara 1989, s. 228.

6 Karye-i Ladron (Caca Oğlu Vakfiyesi, s. 106, 241). Günümüzde burasının yeri tespit edilemedi.

7 Kulbak Köyü (Caca Oğlu Vakfiyesi, s. 106, 241).

8 Bu köyün yerinin neresi olduğu tespit edilemedi.

9 Koçak mecrasının içinde bulunmaktadır.

10 Yazıyemin (Yazıemir)? Bu köyün ismi ve yerinin neresi olduğu tespit edilemedi.

11 Mikailhisarlı Köyü'nün Kırşehir'den ayrı bir şekilde Hacıbektaş kazasına bağlı olduğu ayrıca belirtilmiştir.

12 Günümüzde Kaman'ın Buğüz Köyü ismi ile anılmaktadır.

13 Bu köyün yerinin neresi olduğu tespit edilemedi.

14 Arslan Doğmuş b. Sevinç (Caca Oğlu Vakfiyesi, s. 130).

15 Vakfiyenin yazıldığı tarihlerde Hacı Bektaş kaza olarak kaydedilmiş ve Kozağaç ona bağlı bir yerleşim yeri olarak gösterilmiştir. Muhtemelen bugünkü Nevşehir ilinin Kozaklı ilçesi kastedilmektedir.

16 Gökçavak ve İlmelik Köyü'nde İdris Mezraası olarak gösterilmiştir.

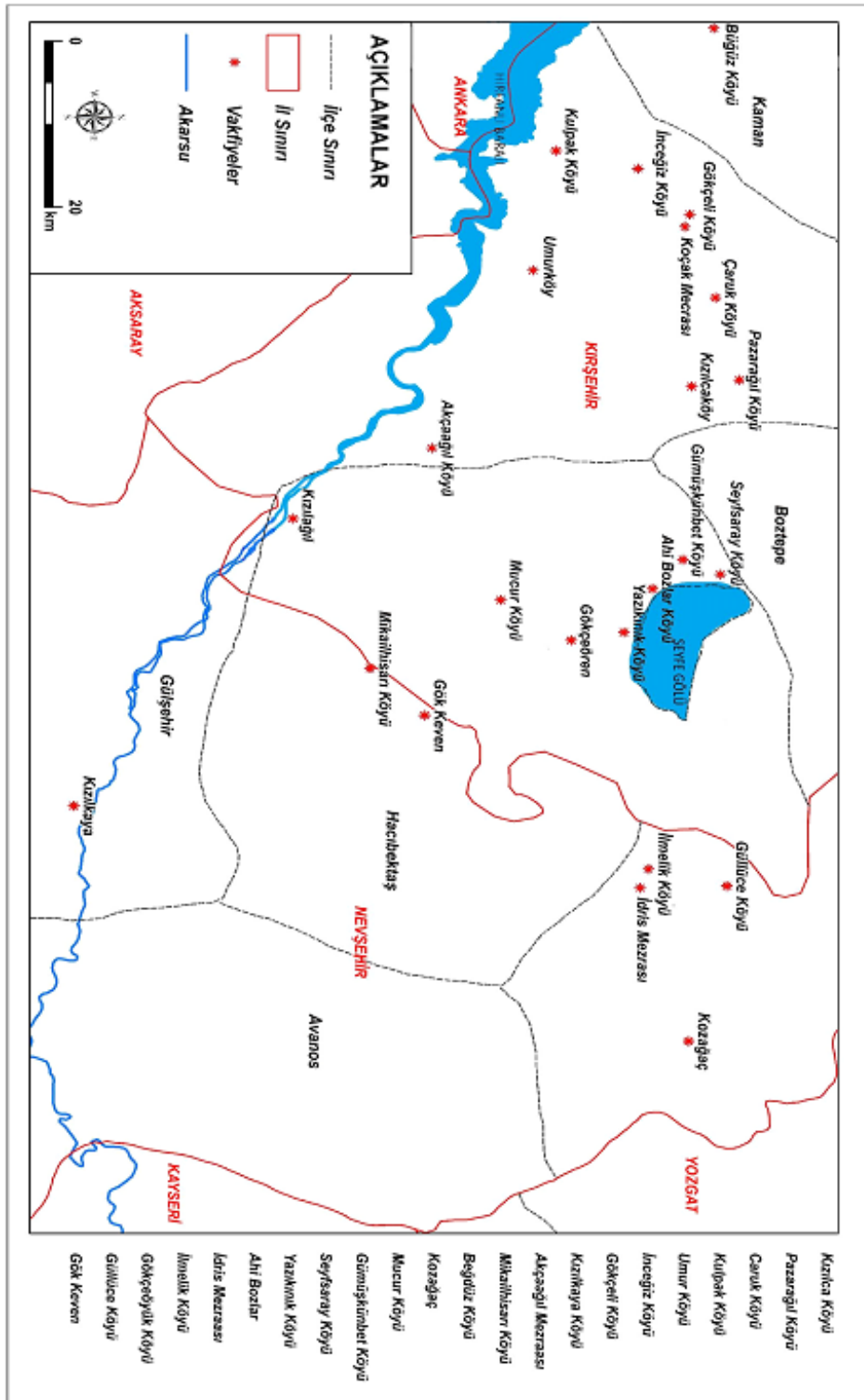
Tablo 2: Ahi Evran Vakfiyelerinde Geçen Şahıs Adlarının Karşılaştırılması

Kırşehir Müzesi Vakfiyesi I	Kırşehir Müzesi Vakfiyesi II	Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (Osmanlı Türkçesi)	Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (Arapça)	Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (Arapça)
Sinan Çelebi b. Mesud	Sinan Çelebi b. Mesud	Sinan Çelebi b. Mesud	Sinan Çelebi b. Mesud	Sinan Çelebi b. Mesud ¹⁷
Abdullah b. Ali	Abdullah b. Ali	Abdullah b. Ali	Abdullah b. Ali	Abdullah b. Ali
Süleyman b. Mehmed	Süleyman b. Mehmed	Süleyman ibn Mehmed	Süleyman b. Mehmed	Süleyman b. Mehmed
Yusuf b. Ahmed	Yusuf b. Ahmed	Yusuf ibn Ahmed	Yusuf b. Ahmed	Yusuf b. Ahmed
Yunus b. İsmail	Yunus b. İsmail	Yunus ibn İsmail	Yunus b. İsmail	Yunus b. İsmail
Emrullah b. Ahmed	Emrullah b. Ahmed	Emrullah ibn Ahmed	Emrullah b. Ahmed	Emrullah b. Ahmed
Ahmed b. Hasan	Ahmed b. Hasan	Ahmed b. Hasan	Ahmed b. Hasan	Ahmed b. Hasan
Hasan b. Bayezid	Hasan b. Bayezid	Hüseyin b. Bayezid	Hüseyin b. Bayezid	Hüseyin b. Bayezid
Mustafa Efendi ibn Bahşayış	Mustafa Efendi ibn Bahşayış	Mustafa Efendi ibn Bahşayış	Mustafa Efendi ibn Bahşayış	Mustafa Efendi b. Bahşayış
Musa b. Hüseyin	Musa b. Hüseyin	Musa b. Hüseyin	Musa b. Hüseyin	Musa b. Hüseyin
Hamza b. Devlet	Hamza b. Devlet	Hamza b. Devlet	Hamza b. Devlet	Hamza b. Devlet
Molla Ali b. Molla Mehmed	Molla Ali b. Molla Mehmed	Molla Ali b. Molla Mehmed	Molla Ali b. Molla Mehmed	Molla Ali b. Molla Mehmed

17 Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde Ahi Evran Vakfiyesi Şühûdü'l-hâl kısmında diğerlerinin aksine Sinan Çelebi b. Mesud şahitlerin en son kısmına eklenmiştir.

IV- Yer Adlarını Tespit ve Haritalandırma

Harita 1: Ahi Evran Vakfiyesi'nde Geçen Yer Adları

V- Ahi Evran Vakfiyesi'nde Sosyo-Kültürel Unsurlar

Anadolu'da XIII. yüzyılda ortaya çıkan vakıflar ve bunlara tahsis edilen arazinin tamamı özel mülktür. Bu vakıflardan birisi olan H.676/M.1277 yılında tesis edilen Ahi Evran vakfı, vakfiyesinde belirtildiği gibi muhtemelen Ahi Evran'ın bizzat kendisinin özel mülkiyeti olarak vakfedilmişti, devlet tarafından yaptırılması ve yaptırılmaya teşvik edilmesi söz konusu değildi. Bu tür mülkler genellikle şehir merkezlerinde oluyordu ki zamanla Ahi müessesesinin Anadolu'da güçlenmesi ile birlikte Ahi Evran vakıfları merkezden başka kazalara, köylere ve mezarlara kadar yayılmıştı. Bu kaza ve köylerin isimlerinden başka, kaçta kaçının Ahi Evran vakfına ait olduğu yukarıdaki tabloda detaylıca ortaya konulmuştur. İslâm hukukuna göre vâkıfların vakfiyelerinde belirtilen şartlara uyulması mecburi idi (Demir, 2002: 274). Vakıfların çoğunluğunda olduğu gibi Ahi Evran Vakfiyesi'nde de vakfın mallarının özel mülkiyete satılması, bağışlanması, rehin verilmesi, mülk edinilmesi, mahiyetinin değiştirilmesi veya başka bir amaçla kullanıma sunulması söz konusu olamaz, miras olarak da bırakılamazdı (Demir, 2002: 275).

Bu durum Ahi Evran Vakfiyesi'nde açık olarak şöyle belirtilmiştir:

“Bu vakıf dâ'iresindeki emlâk ve arâzi satılamaz, hayr olunamaz, rehn konmaz ve vâlidelerden ve vârislerinden ve bunların gayri kimseler tarafından bu vakıf tebdil ve tegayyür idilemez. Kim tebdîle kalkarsa günâhı onadır.”(BOA[AE_OO_00001_00002_002].

Vakfiyelere göre Ahi Evran cisim, beden, karakter ve güzel ahlâk sahibi zamanın kutbu, asrın ve kâinatın en olgun şahsiyeti Pîr-i Pîrân (Pirlerin Piri) Şeyh Nasirüddin Ahi Evran'dır.¹⁸ O dünyanın gelip geçici ve aldatıcı olduğunu anladıktan sonra keşin ve açık bir biçimde kendi malı olan Tablo 1'de sıralanan mülkü vakfedip kendi tasarrufunda çıkarmış, sürekliliğini sağlamış ve bu durumu hukuken tescil ettirmiştir (VGMA, 608-2, 16/8; BOA[AE_OO_00001_00002_002]; Muallim Cevdet, 2008: 312). Görüldüğü üzere vakfiyede Ahi Evran “pîr-i pîrân” ve “Şeyh Nasirüddin Ahi Evran” şeklinde zikredilmektedir. Şeyh unvanı tarikat üyelerinin ve tasavvuf erbabının en yüksek makamında bulunanlara verilen bir unvandır. Bu durum Ahi Evran'ın tasavvufi bir kişiliğinin olduğunu göstermesi bakımından bir hayli önemlidir. Ayrıca bu tanımlamalar

Ahi Evran'ın tarihî kimliğini belirlemek açısından da önem arz etmektedir.

Ahi Evran vakfının düzenlenme ve kuruluş amacı şu dinî, tasavvufî ve fikrî temeller üzerine inşa edilmiştir: Ahi Evran'a göre dünya; çok aldatıcı, hain, düzenbaz, zalim ve gelip geçicidir. Çok süratli akıp giden yok olucudur. İman, ilim ve cömertlikte üstün olanlar dünyaya önem vermezler. Dünyayı isteyenler için pişmanlık ve zillet kaçınılmazdır. Ahiret nimetlerinde karşılık, şarabında sarhoşluk yoktur. Orada nur, gılman,¹⁹ melekler ve hoşnut olma hali ve özellikle de rahmeti ile her şeyi kuşatmış olan Allah'ı görme ayrıcalığı vardır. Bunları görüp anladıktan sonra yani kühüne vâkıf olduktan sonra, mülkünü vakfedip, kendi tasarrufundan çıkarmıştır (Muallim Cevdet, 2008: 312; VGMA, 608-2, 16/8; Köksal vd. 2008: 159-177; BOA[AE_OO_00001_00002_002]).

Ahi Evran vakfına vakfedilecek mülklerin Ahi Evran türbesi yakınında yapılacak olan zaviyeye ait olma şartı vardır. Bu zaviyenin bir şeyhi bir mütevellisi, bir nâzırı ve soyu devam ettiği sürece vakfedenin erkek evladından yoksa kız evladından yöneticisi olur şartı koşulmuştur.²⁰ Türbeye yakın bir mescit yapılacak ve bu mescitte beş vakit namaz kılınacak ve namazdan sonra vakfeden için dua edilecektir. Şeyh cuma ve pazartesi (isneyn) geceleri mescitte Allah'ı zikredecek ve sabah namazından sonra Yasin Suresi ve Şeyh Hamid-i Velî'nin evradını okuyacaktır (VGMA, 608-2, 16/8; Köksal vd. 2008: 159-177; Muallim Cevdet, 2008: 313; BOA[AE_OO_00001_00002_002]).

Vakfiyeye göre zaviyede görev yapacak olan *Ahi reisinde* (Şeyh) aranacak nitelikler şu şekilde sıralanmıştır: Ahi reisinin samimi dindar, Allahtan çok korkan, cömert, zaman zaman uzlete çekilen, kanaat sahibi, güzel ahlak sahibi, hamd eden, şeyhlik elbisesini devamlı giyinen, dindar, ahi zaviyesinde devamlı oturan, vakıfta az verilen dirhemle yetinen kimsedir. (Bu Ahi reisine vakfın gelirinden bir dirhem verilir.) Ahi reisi öldüğünde veya kötü bir davranışı ortaya çıktığı zaman, görev (meşihat meratbı) derece bakımından en dindar ve en faziletli olan evlada verilir.

Vakfın Nâzırı olmak için ise şu şart getirilmiştir: Vakfın yönetimi vakıf sahibinin çocuk ve torunlarına aittir (Evlâd-ı vakıftan olmalıdır). Bunlar kötülüğün yayılmasına çalışmayan, dindar ve faziletli bir insan olacaktır. Eğer ilim şartlarını yerine getirmeye çalışırsa her gün bir dirhem yevmiye verilir. Aksi takdirde fesat için çalışırsa yöneticilik elinden alınarak

18 Ahi Evran Vakfiyesi Ahi belgeleri arasında Ahi Evran isminin lakapları ile birlikte geçtiği nadir eserler arasında yer alır.

19 Cennette hizmet eden genç delikanlılar.

20 Vakfiyede verilen bu bilgilere rağmen günümüzde Ahi Evran'ın gerçekte çocuğunun olup olmadığı belirlenememiştir.

vakfedenin soyundan başka birine verilmelidir (BOA[AE_OO_00001_00002_002]; VGMA, 608-2, 16/8; Köksal vd. 2008:161-181; Muallim Cevdet, 2008: 314).

Vakfın mütevellisi olmak için ise şu şart koşulmuştur: Mütevellî olacak evlat, görüş ve düşüncesine itibar edilir, dindar, faziletli, olgun akıl ve fikre sahip olmalıdır. Mütevellî; zaviyenin, türbenin, mescidin, kabrin, çiftlik ve köylerdeki bütün vakıfların imarı, elde edilen ürünlerin korunması için çalışmalı, vakfın yararına olan işleri yapmalıdır. İmkân nispetinde misafirlere, yolculara harcama yapılacak, kimseye zulmedilmeyecek ve söz konusu olan şartlar yerine getirilecektir. Vakıf mütevellisine de zaviye şeyhine verilen miktar verilecektir. Hepsî hayır işlerine koşacaklar, ahiretlerini imar edecekler, atalarına gece gündüz dua edecek ve Allah'a hamd edeceklerdir. İşte bu şartlar doğrultusunda vakıf sahibi yasal ve sahih bir vakıfta bulunmuş ve belirli ve geçerli şartlara bağlı kalınmak sureti ile söz konusu mülk kendi tasarrufunda çıkarmıştır. Vakfedilen bu mülk, satılmaz, bağışlanmaz ve rehin gösterilemez (Hicri: 676 Miladi: 1277) (BOA[AE_OO_00001_00002_002]; VGMA, 608-2, 16/8; Muallim Cevdet, 2008: 314). Sonuçta Ahi Evran vakfında görevli olacaklar ve o vakfı yönetecekler için başta Ahi reisi (Şeyh) olmak üzere nâzır ve vakıf mütevellisinde aranacak dinî ve sosyal şartlar açıkça belirtilmiştir. Ayrıca ilim fa-

aliyetlerini teşvik etmek amacı ile nazır vazifesinde bulunanlar için: *Eğer ilim tahsilinin şartlarını yerine getirmeye çalışırsa her gün bir dirhem yevmiye verilir, şartı konulmuştur.*

Sonuç

Bu çalışmada öncelikle Ahi Evran'a nispet edilen vakfın vakfiyesinin beş ayrı nüshası karşılaştırılmıştır. Bunun sonucunda vakfiyenin suretleri arasında gerek içerik gerek yer adları ve gerekse şahitler açısından herhangi bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir.

İkinci olarak vakfiye, içerdiği sosyo-kültürel unsurlar açısından değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu çerçevede özellikle vakfiyede yer alan "pîr-i pîrân", Şeyh Nasirüddin Ahi Evran şeklindeki isim ve sıfatların Ahi Evran'ın tarihî kimliğini belirlemek açısından önem arz ettiği kanaatine varılmıştır.

Ayrıca Ahi Evran vakfı ve vakfiyesinin şekil ve içerik yapısı itibarıyla Osmanlı dönemindeki vakıf ve vakfiyelerle ciddi şekilde benzeşmesinin, vakıf kurumunun Selçuklular zamanındaki tatbikatının Osmanlılara intikal etmiş olduğu şeklindeki bir düşünceyi akla getirdiğini de belirtmek isteriz.

Kaynaklar

1. Arşiv Kaynakları

Ahi Evran Nasirüddin Vakfiyesi, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA), Defter No:608-2; 16 / 8, Kırşehir 706 / 1307.

Ahi Evran Nasirüddin Vakfiyesi, (Osmanlı Türkçesi) Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, A.E.OÖ-Dosya No:1, Gömlek No: 2, Tarih: 901 M. 01, İstanbul.

Ahi Evran Nasirüddin Vakfiyesi, (Arapça) Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, A.E.OÖ-Dosya No:1, Gömlek No: 2, Tarih: 901 M. 01, İstanbul.

2. Araştırma ve İnceleme Eserler

Barkan, Ömer Lütfi (1942). "Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler Kolonizatör Türk Dervişleri", *Vakıflar Dergisi*, S. II., s. 279-386.

Bayram, Sadi (1997). "Ahilik, Ahi Evran-ı Veli Vakfiyesi ve Ahi Vakıfları". *XIV. Vakıf Haftası, Ahi Evran Sempozyumu*, Ankara. (<http://www.sadibayram.com/?page=makaleler&mid=356&id=2> Erişim Tarihi: 15.10.2018)

Berki, Ali Himmet (2013). *Vakıf Hukuku Yazıları*. Haz. Hüseyin Çınar. Ankara: VGM Yayınları.

Bir Sosyal Güvenlik Kurumu Olarak Vakıflar (1993). Düzl. İbrahim Ateş. Ankara: Yoksullara Yardım ve Eğitim Vakfı Kültür Yayınları 2.

Cantay, Gönül (2002). "Tarihi Belge Olarak Yapı Kitabeleri ve Vakfiyeleri". *XIII. Türk Tarih Kongresi*. Ankara: T.T.K. Yayınları, s. 1281 - 1286.

Cunbur, Müjgan (1986). "Ahiler'in Kurduğu Yerleşim Merkezleri". *Türk Kültürü*. S. 277. Ankara. s. 312 - 319.

Çağatay, Neşet, (1993). "Türk Vakıflarının Özellikleri". *X. Türk Tarih Kongresi (22-26 Eylül 1986)*. C. IV. Ankara: T.T.K. Yayınları. s. 1615 - 1623.

Demir, Mustafa (2002). "Türkiye Selçuklu Vakıfları". *Türkler*. C. VII. İstanbul: Yeni Türkiye Yayınları. s. 272 - 280.

İnançalp, Muallim Cevdet (2008). *İslâm Fütüvveti ve Türk Ahiliği*. Çev. Cezair Yazar, İstanbul: İşaret Yayınları.

Kalafat, Yaşar (2018). "Pir Kültü İtibari ile Ahilik Kurumu," *III. Uluslararası Ahilik Sempozyumu (XIII. Yüzyıla Kadar Türk ve Ahiliğin Temelleri)*. Kırşehir: Sarıyıldız Ofset, s. 857-877.

Karaköse, Hasan (2011). "Ahi Evran Vakfı Hakkında İki Arapça Vakfiye Bir Berat". *I. Uluslararası Ahilik Kültürü ve Kırşehir Sempozyumu*. Kırşehir: SFN Televizyon Tanıtım, Tasarım Yayıncılık. s. 637- 655.

Kayaoğlu, İsmet (2002). "Selçuklu Vakfiyeleri ve İçerdikleri Sosyal Motifler". *Türkler*. C. VII. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları. s. 281 - 285.

Kazıcı, Ziya (2010). *İslâm Müesseseleri ve Medeniyeti Tarihi*. İstanbul: M.Ü. İlâhiyat Vakfı Yayınları.

Kırşehir Müzesindeki Ahilik Belgeleri, (Ahi Şecerenâmeleri, Beratlar, Vakfiyeler) (2008). Haz. M. Fatih Köksal, Orhan Kurtoglu, Hasan Karaköse, Özer Şenödeyici. Kırşehir: Kırşehir Valiliği Yayınları.

Kozak, İbrahim Erol (1985). *Bir Sosyal Siyaset Müessesesi Olarak Vakıf*. İstanbul: Akabe Yayınları.

Köprülü, M. F. (1943). "Anadolu Selçuklu Tarihinin Yerli Kaynakları I". *Belleten*. C. XXVII. Ankara: TTK Yayınları. s. 379 - 522.

Köprülü, M. Fuad (2005). *İslâm ve Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları ve Vakıf Müessesesi*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Köprülü, M. Fuad (2013). *Vakıfların Hukuki Mahiyeti*. Haz. Yahya Kemal Taştan, Ankara: VGM Yayınları.

Kunter, Halim Baki (1939). *Türk Vakıfları ve Vakfiyeleri Üzerine Mücmel Bir Etüd*. İstanbul: Cumhuriyet Matbaası.

Ortaylı, İlber (2008). *Türkiye Teşkilât ve İdare Tarihi*. Ankara: Cedit Neşriyat.

Öztürk, Nazif (1983). *Menşe'i ve Tarihi Gelişim Açısından Vakıflar*. Ankara: VGM Yayınları.

Saylam A. İstemi (2010). *Vakfiyelere Göre Anadolu Beyliklerinde Sosyal ve Kültürel Hayat*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Şahin, Faruk (2012). *Vakıf Şehri Kırşehir*. Kırşehir: Kırşehir Belediyesi Yayınları.

- Şahin, İlhan (1985). "Ahi Evrân Vakfiyesi ve Vakıflarına Dair". *Türklük Araştırmaları Dergisi*, I, 325-341.
- Şemseddîn Sâmi (1989). *Kâmus-ı Türkî*. İstanbul.
- Tarım, Cevat Hakkı (1938). *Kırşehir Tarihi Üzerine Araştırmalar*. Kırşehir: Vilayet Matbaası.
- Tarım, Cevat Hakkı (1948). *Tarihte Kırşehrî-Gülşehri ve Babailer-Ahiler-Bektaşiler*. İstanbul: Yeniçağ Matbaası.
- Temir, Ahmet (1989). *Kırşehir Emiri Caca Oğlu Nureddin'in 1272 Tarihli Arapça-Moğolca Vakfiyesi*. Ankara: TTK Yayınları
- Turan, Osman (1988). *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesîkalar*. Ankara: T.T.K. Yayınları.
- Ülken, Hilmi Ziya (1971). "Vakıf Sistemi ve Türk Şehirciliği". *Vakıflar Dergisi*. S. IX, Ankara, s. 13-37.
- Yediyıldız, Bahaeddin (1986). "Vakıf". *İslâm Ansiklopedisi*, C. XIII, s. 153-172.

Ekler

Ek-1: *Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi Ahi Evran Vakfiyesi'nin Osmanlı Türkçesinden Transkripsiyonu*
[AE_OO_00001_00002_001]

Ali Emirî (İstiklâl-i mukaddem-i devre), İkinci melfufi.

Bu vakf-ı kadîmin suretin sahih olduğuna dair.

Kırşehir Kadısı Lütfullah Efendinin mührü: “es-Seyyid Lütfullâh”

Şâhid Mührü: “Devlet-i dareyne mazhar ola yâ rabb, Mehmed”

Şâhid Mührü: Devlet-i dareyne mazhar ola yâ rabb, Ahmed”

Cenâb-ı hakka himmed ve sanâdan ve dîn-i zişân ve âl-i ashâbına selât ve selâmdan sonra (Ahi Evran) lakabıyla lakablanmış (Şeyh Nasirüddîn'in) Kırşehir Kazâsı'nda Kızılca Karyesi'ndeki ma'lûm ve meşhûr olan dâr ve menzil ki mülk-i sahîhini ve mezkûr kazâda Kızılca Karyesi hudûdunda vâki' Baran Ağıl'da ev ve menzil-i ma'lûmunu ve Çaruk ve Lodran, Kulpak, Kara Halil Karyeleri'nin nısfını ve Umur köyü ve İnçeğiz ve Yazımesir (Yazıyemir?) mezra'alarının nısfını ve Koçak Mezra'asında Gökçelü Karyesi'nin nısfını Kızılca Karyesi'nin nısfını ve Ağça Ağıl Mezra'ası'nın nısfını ve Mikail Hisarlı Karyesi'nin nısfını Beğdüz Karyesi'nin dörtte birini ve Karıslan Karyesi'nin altıda birini ve Aslan Doğmuş Karyesi'nin nısfını ki bu zikr olunan karyelerin cümlesi Kırşehir kazâsındadır. Fakat bunlardan Mikail Hisarlı Karyesi (el-Hâc Bektaş) kazasına tâbî'dir. Ve yine Hacı Bektaş Kazâsı'nda (Kozagaç) ile Mucur Karyesi'nin dörtte biri ve Gümüşkûnbet, Seyfesaray, Yazıkınık Karyelerinin nısfını ki bu karyeler birbirlerine bitişiktir. Ve Ahî Bozlar Karyesi'nin nısfını ki bunun hudûdı Gökğün (Gökkeven) ile Güllüce'dir. Ve İlmelik karyesinde İdris mezra'ası ve İlmelik Karyesi'nin nısfı ve Gökçe Öyük ki bir ismi de Gökçe Döğ'er'dir. Bu karyenin nısfını ki bu karyelerin cümlesi Kırşehir Kazâsı'ndadır. Bunlardan başka Kırşehir'e merbût iki çiftlik ve bu çiftliklerdeki arazi ve bağçeler ve evler ve hamâm ve iki değirmen ki bunun da hudûdı ehl-i vilâyet ve mutasarrıfların kayıtlarında ma'lûm ve meşhûrdur ve bunlarda kimsenin hakkı yoktur. Cümlesi sâhibinin malıdır. Ve emmâ vakfiyenin sebeb-i hüdûsuna gelince vakfiye sâhibinin merkadi yakınında bir zâviyesi vardır. Bu zâviyenin şeyhi ve mütevellîsi ve nâzırı nesli kesilinceye kadar şeyhin sülâlesinden gelen erkek evlâda â'iddir. Sonra münkariz oluncaya kadar sülâlesinden gelen kız evlâda â'iddir. Ve şeyhin türbesine bitişik bir mescid vardır, Şeyh olan kimse bu mescidde beş vakit namâz kılar ve namâzların akabinde sâhib-i vakfa du'â ıder. Ve cum'a ve pazarertesi gicelerinde mescidde zikrullahda bulunur. Ve her sabah namâzından sonra Yasin-i şerîf ile Şeyh Hâmid Velî'nin evrâdını okur ve şart-ı vâkıf da şu yerleredir. Mescidde Şeyh olan kimse sâlih, muttekî, ehl-i vera' ve 'uzlet, kanâ'at sâhibi olmaktır. Ve ahlâk-ı hüsn sâhibi olmaktır ve meşâyih ve sâliha elbiseli olmaktır. Ve zâviyede mukim olmaktır. Ve bu şeyh ve vakfın gallesinden²¹ bir dirhem verilür. Şeyh ölürse ve fena yollara giderse, meşihat-i merâtıba riâyetle eslâh evlâda virilür. Nezâret vazifesinin şatına gelince; nâzır olan kimse evlâd-ı vâkıfdan olmalıdır. Sâlihlerden olup, fesâda çalışanlardan olmamalıdır. Nâzır olan şartların tahsîline çalışır ve ona da galleden günde bir dirhem virülür. Eğer fesâda kalkışırsa nâzırlık ondan alınup diğer evlâda virülür. Tevliyyet²² şartı da böyledir. Mütevellî olan evlâddan ve sâlih kimse olmalıdır. Ve kendinde isâbet-i re'y ve akıl ve fikr-i kâmil bulunmalıdır. Ve zâviyenin ve kabrin çiftlik ve karyelerdeki tekmi'l-i evkâfın ma'mûr olmasına çalışmalıdır. Ve mahsûlâtı hıfz ve zabt idüp bu sâyede geçinenlerin hakkını virmelidir. Dâ'imâ vakfa menfa'atde bulunup umûr-ı evkâfa hıyânetde bulunmamalıdır. Bu sarfiyatdan sonra ne kalırsa onu mümkün olduğu kadar misafirlere sarf etmelidir. Vakfa 'â'id şartlara ri'âyetle vakfa zulm ve hıyânetden kaçınmalıdır. Binâ'en-'aleyh her hak sâhibinin hakkını virmelidir. Mütevellîye de Şeyh gibi gallelerden virülür. Bunların cümlesi doğru işlerle meşgûl olup âhiretlerini ma'mûr itmelidir. Ve cedlerine du'âda bulunmalıdır ve gice gündüz Allâhu Te'âlâ'ya hamd ile meşgûl olarak dâ'imâ meşâyih ve ebrâr ile beraber

21 Topraktan alınan ürün, zahire, gelir, akar, varidat.

22 Bir kimseyi mütevellî tayin etme, Vakıf mallarına bakma görevi, mütevellilik.

bulunmalıdır. Mâdâmki bu şartlara ri'âyet iderler Allâh Te'âlâ onların kadrini 'izzetini dünyâ ve âhiretde kadrlerini artırsun. İşte vâkîf bu vakfı vakf-ı sahîh-i şer'î ile vakf idüb habs ve kayıdda bulundu. Bu vakıf dâ'iresindeki emlak ve arâzi satılamaz, hayr olunamaz, rehn konmaz ve vâlidelerden ve vârislerinden ve bunların gayri kimseler tarafından bu vakıf tebdîl ve tegayyür idilemez. Kim tebdîle kalkarsa günâhı onadır. Kim şerâ'itin tamamlanmasını ifâ iderse vakf idenin kazandığı sevâbın bir sehmi de onadır. Zîrâ hayra delâlet eden o hayrı işlemiş gibidir. Cenâb-ı hak vakf ideni ve şart-ı vakfa ri'âyet ideni arşın gölgesinde cennet köşklerinde bulundursun. Allah Te'âlâ ganîdir vehhâbdür. Ve cenâb-ı hak kitâbının hayırlısını, mahlukâtının hayırlısını inzâl buyurmuştur. Faslı'l-hitâb Allah'a 'â'iddir. Ve Allah Te'âlâ 'azîzdir, tevvâbdır ve peygamberi onun kuludur. Ve Cenâb-ı hakk bizleri 'amelleri hayır ve sevâb olan ehl-i sünnet ve ehl-i kitâb mü'minlerden kılsun. Bu vakıf ve hayrât 676 târîh-i hicrîsinde vukû'â geldi.

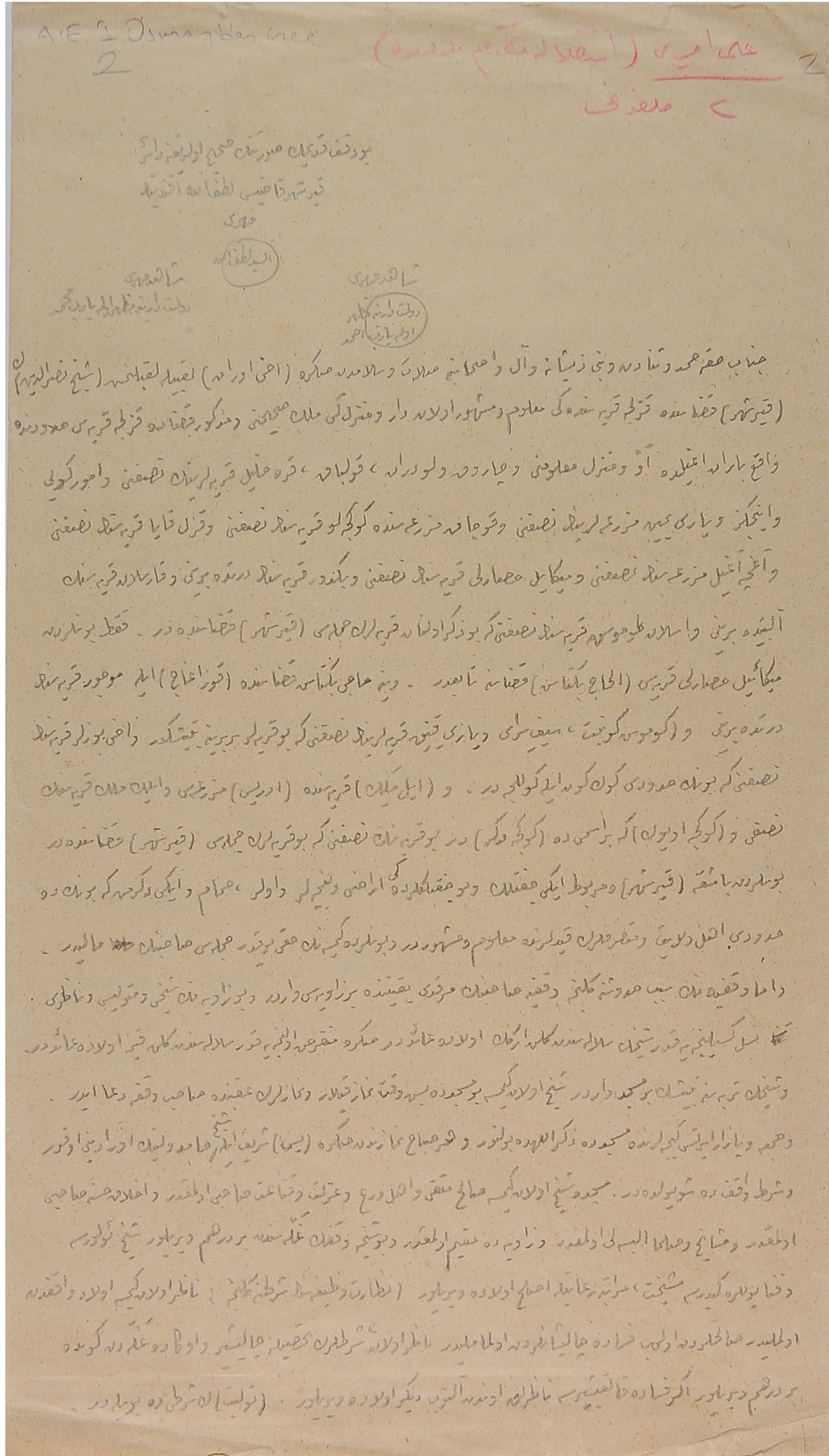
Şâhitler

Emrullâh ibn Ahmed, Yûnus ibn İsmâ'îl, Yûsuf ibn Ahmed, Süleymân ibn Mehmed, Abdullah b. Ali, Sinan Çelebi b. Mes'ûd,

Molla Ali b. Molla Mehmed, Hamza b. Devlet, Mûsâ b. Hüseyin, Mustafa Efendi ibn Bahşayış, Hüseyin b. Bâyezîd, Ahmed b. Hasan.

Ve sâ'ir hâzır olanlar.

Ek-2: Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi Ahi Evran Vakfiyesi

د سائر عاقلین و فاضلین